

4. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2008/2009 році : стат. зб. – Сімферополь : Гол. управління статистики в АР Крим, 2009. – 147 с.
5. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2007/2008 році : стат. зб. – Сімферополь : Гол. управління статистики в АР Крим, 2008. – 140 с.
6. Санаторно-курортні і туристичні комплекси Автономної Республіки Крим : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.invest-crimea.gov.ua>

Чириченко Ю.В.

УДК 338.439.02

ІЄРАРХІЧНА СТРУКТУРА ЕКЗОГЕННИХ ТА ЕНДОГЕННИХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПОТРЕБ

Вступ. Досліджуючи продовольчу проблематику ми дійшли висновку, що потреби людини повинні розглядатися у якості рушійної основи продовольчого розвитку.

Разом із тим, у сучасній науці не існує єдиної класифікації потреб, а також, не вирішеними залишаються питання, пов'язані із взаємодією потреб індивідуума та інститутів.

Таким чином, актуальності набуває вирішення наступних завдань.

Постановка завдання. дослідити шляхи та пріоритети задоволення потреб людини щодо продовольчого розвитку, в контексті інституціонального стимулюючого впливу.

Результати. Вивчаючи продовольчі потреби людини через призму відповідних наукових досліджень, ми постійно зустрічаємо тезу про те, що вичерпного переліку таких потреб не існує та і не може існувати. У своїй книзі Б.М. Генкін приводить вислів авторитетного психолога М. Аргайла, який зазначає, що повний перелік людських потреб залишається невідомим [3, С. 75].

Отже, акцент дослідження завдяки цьому був перенесений на побудову різноманітних класифікацій потреб людини яких на сьогодні існує чимало, а також, вивчення передумов виникнення цих потреб.

Найбільш авторитетною та відомою у світі є класифікація людських потреб А.Г. Маслоу, автора позитивної теорії мотивації, яку так чи інакше використовують майже усі дослідники піднятої проблематики, зокрема [1, 3]. Дослідник виділяє п'ять категорій потреб які він розташував у певній послідовності (ієрархії).

Названі потреби він детально описав у своїй книзі «Мотивація та особистість» [6, С. 60-72]. Ці групи становлять ієрархічну структуру, тобто передбачається, що потреби задовольняються послідовно в тому порядку, у якому вони перераховані. Таку схему зазвичай зображують у вигляді піраміди потреб, в основі якої лежать фізіологічні потреби. Найважливішим елементом теорії потреб є ієрархія потреб.

За А.Г. Маслоу, базові потреби організовані в досить визначену ієрархію, в основі якої лежить принцип відносного домінування. Так, потреба в безпеці сильніша, чим потреба в любові, оскільки вона домінує в організмі, що одержує наочне підтвердження, якщо обидві потреби не задоволені. У цьому відношенні фізіологічні потреби (які у свою чергу являють собою ієрархічну структуру) сильніше потреб у безпеці, які сильніше потреб у любові, які, у свою чергу, сильніше, потреб у повазі, які сильніше тієї унікальної потреби, яку ми назвали потребою в самоактуалізації [6, С. 108].

Найвідомішою модифікацією теорії А.Г. Маслоу є теорія ЖВЗ К.Алдерфера. За цією теорією існують три рівні потреб: Ж – життєві потреби (фізіологічні та потреби безпеки); В – потреби взаємин (пов'язані з міжособистісними стосунками); З – потреби зростання, поваги, самореалізації.

Основою програмної доповіді Міжнародної організації праці “Зайнятість, зростання і базові потреби” у 1976 році стала концепція базових потреб. Ця концепція передбачає формування соціально-економічної політики з урахуванням:

- обов'язкового забезпечення мінімальних потреб у харчуванні, одязі, житлі та побутовій техніці;
- покращання суспільних послуг (забезпечення доброякісною питною водою, підтримка належного санітарного стану місць проживання, розвиток громадського транспорту, організація охорони здоров'я, створення умов для здобуття освіти). [5, С. 551-552]

Проміж інших, менш відомих класифікацій потреб людини, окремої уваги, на наш погляд, заслуговує спільна робота маркетологів А. В. Бад'яна та В.В. Тамберга «Нова ринкова ніша. Від ідеї до створення нового затребуваного продукту» [4]. У цій роботі вченими запропоновано оригінальну модель людських потреб, тим більш цікаву, що вона мало перетинається із вже існуючими напрацюваннями та розглядає мотиви поведінки людини на споживчому ринку.

Рішенням, що дозволить нам побудувати ієрархічну класифікацію продовольчих потреб буде створення так званих «шарів потреб» де у ієрархічну структуру будуть вишикувані не самі продовольчі потреби, а їх групи, в межах яких вказані потреби не будуть мати у загальній класифікації жодних пріоритетів.

Також відзначимо, що по відношенню до будь якого індивіду у контексті класифікації його індивідуальних продовольчих потреб у конкретний часовий момент, мова повинна вестися як раз про чітку «піраміду потреб», тому що у цьому випадку буде існувати певна ієрархія у межах кожного шару потреб, викликана конкретним станом задоволення, або ж незадоволення кожної продовольчої потреби людини

На наступному етапі дослідження спробуємо визначити місце продовольчих потреб у вищезазначених класифікаційних моделях потреб люди

Як бачимо, в усіх класифікаційних моделях, у яких передбачається наявність ієрархічного поділу груп потреб, наприклад класифікації А.Г. Маслоу, потреби людини у продовольчій продукції відносяться до найпершого, найважливішого рівня ієрархії потреб, що у А.Г. Маслоу мають назву базових.

Якщо розглядати ієрархічну структуру за А. Маслоу, то ми бачимо.

1. Потреби діляться на первинні й вторинні, і являють собою ієрархічну структуру, у якій вони розташовуються відповідно до пріоритетів.

2. Поведінка людини визначає сама нижча, біологічна, незадоволена потреба ієрархічної структури.

3. Після того, як потреба задоволена, її мотивуючий вплив припиняється.

Потреби, які звичайно ухвалюються в якості відправної крапки для теорії мотивації, являють собою так звані фізіологічні потреби. Два напрямки досліджень викликають необхідність переглянути наші традиційні уявлення про ці потреби. Перший напрямок - це розвиток концепції гомеостазу, а друге - виявлення того факту, що апетит (схильність до вибору тієї або іншої їжі) - досить адекватний показник існуючих потреб організму або того, у чому відчуває недолік тіло.

Враховуючи вищевикладене, першим елементом у класифікації продовольчих потреб людини, що відноситься до категорії базових фізіологічних продовольчих потреб буде шар потреб, у забезпеченні гомеостазу що у будь-якому випадку кожна людина буде задовольняти у першу чергу.

Як справедливо пише Дж. Гелбрейт, жодну голодну людину, якщо тільки вона твереза, не можна переконати в тому, щоб вона витратила свій останній долар на що-небудь, окрім їжі" [3, С. 54]

Подальші дослідження доводять, що буде некоректно вести мову про вплив системи інститутів продовольчого забезпечення на базові функціональні потреби людини, визначені нами, як перший шар потреб людини у забезпеченні гомеостазу, оскільки ці потреби є ендогенними та існують поза суспільним середовищем, отже, є «внутрішніми» потребами кожної людини. Звісно, попри цей факт, інститути продовольчого забезпечення будуть впливати на процес задоволення цих потреб.

Підсумовуючи вищевикладене, потрібно зазначити, що другим шаром інституційних потреб людини у запропонованій нами класифікації повинні виступати екзогенні продовольчі потреби, які можуть реалізуватися лише за допомогою стимулюючого впливу інституціональних угод.

Інституціональні потреби людини віднесені нами до другого шару інституціональних продовольчих потреб, при цьому слід, на наш погляд, акцентувати увагу на таких аспектах цієї проблематики.

По-перше, використання зазначеної категорії «Екзогенні інституціональні продовольчі потреби людини» для базових фізіологічних потреб другого шару, можливе лише за умови наявності відповідного рівня ієрархічної структуризації та деталізації цих потреб. Суспільний інститут може загострити чи простимулювати потребу у споживанні окремої продовольчої продукції, що задовольнятиме відповідну базову фізіологічну потребу людини, наприклад потребу в безпеці, однак не в змозі сформулювати базову потребу на її найвищому ієрархічному рівні, наприклад, потребу у безпечній продовольчій продукції взагалі, тому що ця потреба зумовлена природою людини, її інстинктами. Це стосується як інституту «Людина», так і конкретного індивідуума.

По-друге, екзогенні інституціональні потреби людини формуються лише починаючи із другого ієрархічного рівня побудованої нами піраміди шарів інституціональних продовольчих потреб людини, та на цьому рівні включають в себе базові продовольчі потреби що можуть бути простимульовані системою суспільних інститутів продовольчого забезпечення, та які можна віднести до таких груп потреб, як безпека, домінування, досягнення сексуальної привабливості, приналежність, економія, дослідження, гедонізм, турбота.

Наступний у нашій ієрархічній структурі, третій рівень екзогенних інституціональних потреб включає в себе усі без обмеження рівня деталізації потреби, що виходять за рамки базових продовольчих потреб людини, наприклад, потреби, викликані звичайною чи рутинізованою поведінкою індивідуума.

Щодо інституційного процесу формування вищезгаданої поведінки, то у відповідності до підходу, реалізованого традиційними інституціоналістами, інститут може бути виражено у вигляді трьох елементів, взаємодоповнюючих один одного: правил, стандартів поведінки й стереотипів мислення. Отже, інститути формують звичаєву поведінку, та, відповідно, мотиви що у кінцевому рахунку визначають інституціональні продовольчі потреби індивіда.

Інститути одночасно накладають і обмеження на поведінку, і розширюють її можливості. Взагалі кажучи, сам факт існування правил має на увазі обмеження. Однак завдяки обмеженню можуть відкритися нові можливості, а саме, можуть з'явитися варіанти вибору дій, які при відсутності даного обмеження не існували б. Наприклад, мови норми дозволяють нам спілкуватися один з одним, правила дорожнього руху сприяють більш безперешкодному і безпечному потоку транспорту. Регулювання - не протилежність волі: воно може бути і її союзником. Але в інститутів є ще одна найбільш глибоко прихована властивість - здатність не просто створювати умови для устремління людей, але й формувати і змінювати самі устремління. Цим аспектом інститутів дотепер зневажає "нова інституціональна економічна теорія" [2, С. 12].

Таким чином, вищезазначені екзогенні інституціональні продовольчі потреби слід віднести до інституціональних потреб третього і останнього шару піраміди шарів інституціональних потреб людини.

Сформульована нами концепція екзогенних та ендогенних інституціональних потреб людини

ІЕРАРХІЧНА СТРУКТУРА ЕКЗОГЕННИХ ТА ЕНДОГЕННИХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПОТРЕБ

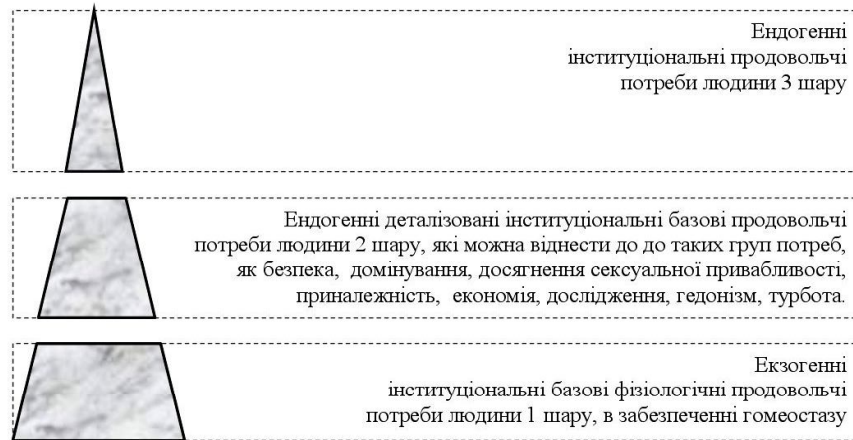

Рис. 1. Ієрархічна структура піраміди шарів інституціональних продовольчих потреб людини.

Слід відзначити, що екзогенні інституціональні продовольчі потреби людини, які відповідають концепції «людини інституціональної», являють собою усі її потреби, що вимагають для своєї реалізації залучення відповідних інституціональних стимулів. Ці потреби входять до другого, із визначеними обмеженнями, та третього рівня сформованої нами піраміди інституціональних продовольчих потреб людини.

Висновки. Проведене узагальнення опрацьованих нами напрацювань різногалузевих спеціалістів із вивчення багаторівневого спектра потреб людини, дозволило визначити наступні тези, що репрезентують визначену у процесі дослідження ієрархічну структуру шарів екзогенних та ендогенних інституціональних потреб людини.

По-перше, система продовольчих потреб людини складається із шарів рівнозначних для абстрактної «інституціональної людини» потреб, оскільки конкретна пріоритетність та можливість вишукування цих потреб є можливою лише для конкретної людини.

По-друге, із точки зору інституційного впливу на процеси продовольчого забезпечення слід виділити три рівня потреб, які потрібно розташувати у наступній послідовності.

Перший шар екзогенних інституціональних базових фізіологічних продовольчих потреби людини у забезпеченні гомеостазу, що не підлягають зовнішньому впливу інститутів продовольчого розвитку та не потребують інституційних стимулів для своєї реалізації. Напроти, ці потреби, через створення мотивів діяльності та категорію вибору самі впливають на поведінку «інституціональної людини».

Другий шар ендогенних інституційних продовольчих потреб, що відносяться до базових продовольчих потреб, які за умови їх деталізації можуть бути простимульовані системою суспільних інститутів продовольчого забезпечення, та які можна віднести до таких груп потреб, як безпека, домінування, досягнення сексуальної привабливості, приналежність, економія, дослідження, гедонізм, турбота.

Третій шар ендогенних інституційних продовольчих потреб людини, включають в себе усі без обмеження рівня деталізації продовольчі потреби, які виходять за рамки базових продовольчих потреб людини, наприклад, потреби, викликані звичаєвою чи рутинізованою поведінкою індивідуума.

По-третє, інституціональні продовольчі потреби, що відносяться до більш «високого», пріоритетного шару потреб, задовольняються у першу чергу.

Джерела та література:

1. Гойчук О. І. Продовольча безпека : теорія, методологія, проблеми : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.07.02 : «Економіка сільського господарства і АПК» / О. І. Гойчук; Миколаївський держ. аграрний ун-т. – Миколаїв, 2004. – 42 с.
2. Ходжсон Джеффри. Экономическая теория и институты : Манифест современной институциональной экономической теории / Джеффри Ходжсон; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 2003. – 464 с.
3. Генкин Б. М. Экономика и социология труда : учеб. для вузов / Б. М. Генкин. – 7-е изд., доп. – М. : Норма, 2007. – 448 с.
4. Бадьин А. В. Новая рыночная ниша. От идеи к созданию востребованного продукта / А. В. Бадьин, В. В. Тамберг. – М. : Эксмо, 2008. – 256 с.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред.: Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; [пер. с англ.]. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с. –